

KOCSIS ANDREA

Orosz (örökké)valóság

BORISZ AKUNYIN: A CÁR KÖNYVTÁRA

*Oroszország! Jövök tehozzád!
Hadd mondják: „Ó, rossz ország!”
Nekünk így tetszik ő!
DDT*

**Európa Könyvkiadó
Budapest, 2012
478 oldal, 3200 Ft
Fordította: M. Nagy Miklós**

Ön szerint van olyan ember, aki a kényelmes nyugati civilizációbeli életét önként felcseréli egy vadkeleti kalandra Oroszországban? Valaki, aki vállalja a több napig tartó, biztonságosnak és politikailag korrektnek egyáltalán nem nevezhető utazást lovon vagy éppen a „Rettegett Iván” expresszen?

Borisz Akunyin magyarul legutóbb megjelent könyvében (*A cár könyvtára*, Európa Kiadó, 2011.) két ilyen, vállalkozó szellemű fiatalember életének egy szegmense elevenedik meg. Cornelius Von Dornnak, a nemesi származású német muskétáskapitánynak (a muszkák nyelvén Kornyej Fondorin) és 300 évvel későbbi leszármazottjának, Sir Nicholas Fandorine (Nyikolaj Fandorin) M. A., Bt., angol lordnak, a történelemtudományok magiszterének párhuzamosan elbeszélte történetéből kerekedik ki Akunyin talán eddigi legszórakoztatóbb kötete.

Von Dorn kapitány kiváló katona és parancsnok, aki az európai háborúk elcsitultával, élete megalapozásának reményében, négy évre Moszkóvíába szerződik. Sir Nick a 21. század lötyögő (újorosz kifejezés, értsd: helyét nem találó, sehozá sem passzoló, mint a lötyögő csavar) „mintha-embere”, poratka- és régidokumentum-allergiás történész. „Fandorine is úgy érezte, hogy a 'mintha' szó jól kifejezi egész lényét. Vegyük például a magasságát. Hat láb és hat hüvelyk – nem egy kerti törpe, az egyszer biztos, bolygónk lakóinak túlnyomó többségére Nicholas fentről lefelé nézhetett. De amint átváltotta a magasságát méterre, szimbolikus szám jött ki: egy méter kilencvenkilenc centi. Mintha kétméteres óriás lenne, de mégsem...” Igazi orosz módjára – történészként azonban szokatlan módon – érzelmei s a szíve vezérlik az észérvek helyett. Történelmi munkássága csak akkor teljesedik ki,

”

amikor a Fandorinok nemzetségének kutatását választja személyes érintettsége miatt. „Nicholas számára a múlt csak akkor vált élővé, ha konkrét emberek vonásait öltötte magára, akik valamikor jöttek-mentek a föld felszínén, beszívták eleven levegőjét, nemes és borzalmas cselekedeteket hajtottak végre, aztán meghaltak és örökre eltűntek. De az úgynevezett történelmi személyiségek életrajzainak tanulmányozása nem adta meg a személyes érintettség érzését.”

Nyikolaj egy hosszában kettétépett és ilyenformán értelmezhetetlen 17. századi végrendelet másik fele után nyomozva jut Moszkvába – a történelmi hűség kedvéért ugyanazon az úton (British Airways kizárva), melyen őse, Kornyej érkezett (udvarias és józan határőrök szintén kizárva). A végrendelet jelenti számára a kapcsot ükükapjával, s egyben azt a lehetőséget is, hogy ne csak „mintha-publikációi” legyenek, hanem végre valami igazán ütőset írjon. A végrendelet ugyanis elvezetheti IV. Iván egykori, mesés gazdagságot érő könyvtárához. Mikközben Nyikolaj agyafúrtságával, szerencsésével és nem utolsósorban minden társadalmi réteghez idomulni tudó *zsír* nyelvtudásával (*frankón nyomja az újoroszt*), mindig kimászik a slamasztikából, Kornyej is irigylésre méltó karriert fut be Moszkóviában – az első néhány ott töltött hét megrázkódtatásai után. Az ő életcélja: méltó hajlékot találni az apjától örökölt értékes zsebórának, amely „csak gazdag környezetben festett volna szépen, bronzszobrok, márványok, bársonyfüggönyök között”. E cél eléréséhez egyszerű – és Oroszországból minél hamarabb szabadító – útnak egy, a minden oroszok cárijánál ragadt német patikárius javaslatát tűnik: kutassák fel közösen a Kreml közelében elrejtett kincset.

Kortárs magiszterünk sem szűkölködik újsütetű pártfogókban, bár közülük nem mindig egyértelmű, ki az, aki segít, és ki az, aki csak *tolja a gorbát* (hazudik; Mihail Gorbacsov egykori szovjet pártelnök nevéből, akit az oroszok egy része fecsegő, hazug embernek tartott). Hogyan alakul a London és Moszkva utcáin méregdrága Harrods-öltönyben és görkorcsofolyán suhanó, tökéletes neveltetésű félig orosz, félig brit arisztokratánk sorsa, amikor szembesül illúziói őshazájának mai valóságával?

Mindkét hősünk életében felcsillan a szerelem lehetősége, de számukra az épp oly elérhetetlen, mint krokodilnak a Hold. Utazásuk nemcsak térben és időben zajlik: egy nagylelkűség és becsületesség alapuló lelki út is ez, melynek végén kiderül, mi az a kincs, melyet keresnek. Mindketten határozott célokkal és kiszámítható időbeosztással érkeztek Moszkóviába, ám ott minden jól felépített tervük megbukni látszik; kicsúszik a lábuk alól a talaj (Sir Nick alól többszörösen is – köszönhetően egy vicces kedvű bérgyilkosnak, majd a vodkázás mint kötelező rituálé intézményének). Mégis fel tudnak állni, s bár Rosshon nem engedi el őket, találnak valamit, amiért érdemes maradniuk: a krokodil megkapja a Holdját, Sir Nick pedig megtalálja az ő Aranyát.

Borisz Akunyin, alias Grigorij Cshartisvili irodalmi jelenséggé vált nemcsak Oroszországban, hanem szerte a világon. Grúz-zsidó születésű orosz író, irodalmár, japánkutató, tolmács, és hazájában jelentős közéleti személyiség. Önmagát megkettőződött íróként aposztrofálja: „G. Cshartisvili rezonőr és B. Akunyin lektűríró-vállalkozó”. Lévai Balázs a „Bestseller” 2003. december 30.-i adásában a mai orosz irodalom három szerzőjét említi, akit a nyugati irodalmi folyóiratok világsztárként tartanak számon: Viktor Pelevint, Ljudmila Ulickáját és Borisz Akunyint.

Magyarországon a népszerű Fandorin-regények szerzőjeként ismerjük. „Erasztománoknak” nevezik Oroszországból Akunyin eddigi műveinek és főhősének, a 19. század végén élt

Eraszt Petrovics Fandorin államtanácsos és különleges ügyekkel megbízott nyomozó történeteinek lelkes olvasóit. A sorozat nyitó kötetében, az *Azazel*ben a naiv kis kezdő nyomozó egy nemzetközi gyermekcsempész banda lefűléseivel vívja ki a hatóságok elismerését. Klasszikus, letehetetlen, függőséget okozó bűnügyi kalandregény ez. Szintén kalandregény a *Török csel*, a török-orosz háború idejéből. A *Leviathan*ban Akunyin a legkiválóbb Agatha Christie-i hagyományokat követi, egy zárt térre és meghatározott számú szereplőre írt, kitűnően színpadra viheto krimijével. A kétkötetes *Gyémántszerék* Eraszt Petrovics életének nagyregénye, mely kitölti a sorozat egyedi történeteiben (*Akhilleusz halála*, *A koronázás*, *Halál szeretője*, *A halál szerelmese*, *Az államtanácsos*, *Különleges megbízatások*) kihagyott életrajzi űrt is. Azt, hogy Eraszt Petrovics nemcsak a nyomozásai során felbukkanó női szíveket ejti rabul, hanem több millió olvasóét is, az is bizonyítja, hogy eddig öt regény filmváltozata készült el, s *Az államtanácsost* Oleg Mensjikov és Nyikita Mihalkov jegyzi szereplőként. A filmek közül hármát a magyar televízióban is láthattunk.

A kapitány és a magiszter története keretbe foglalja az eddigi összes Fandorin-regényt. Akunyin 2000-ben kezdett el párhuzamos szerkesztésű történeteket írni – saját elmondása szerint azért, mert szeretett volna a mai Oroszországból is ízelítőt adni. Eddig négy ilyen regénye született; mindegyik két szálon fut: a jelenben és a történelmi múltban. Ez az újítás több okból is mesterfogásnak bizonyult. Kiváló lehetőség arra, hogy – az egyes kritikusok szerint – a főhősére ráunt szerző új színt vigyen a kissé megfáradt Fandorin-regényekbe. A magyar olvasóközönség (40 évtől a szeniorokig) újra átélheti egykori Barátság-vonatos és peresztrojka élményeit Akunyin sziporkázóan humoros előadásában. Az már valóban csak ráadás-élvezet az olvasónak, hogy magiszterünk idegcsillapítás céljából írt limerickjeit is kiváló fordításban élvezhetjük. Köszönet a fordítónak, M. Nagy Miklósnak, aki, bár nagyon nehéz dolga volt, kitűnő tolmácsolója lett nemcsak a széles nyelvi stílusregiszterben mozgó regénynek, hanem a lírai részeknek is.

Sir Nick alakjában az olvasó felfedezheti az Akunyin-regények főhőseinek állandó vonásait. Sir Nick Fandorin nagyapjától örökölte visszavonhatatlanul romantikus alkatát, ember-szeretetét, s arra való törekvését, hogy megtalálja valahol a helyét a világban. Plátói szerelem fűzi ősei hazájához: „valóban egyszerűbbnek és kellemesebbnek bizonyult távolról szeretni Oroszországot”. De hiába próbálja meg apja tanácsait követve távol tartani magát Oroszföldtől, mégis tudja, „hogyan előbb vagy utóbb nem kerülheti el ezt a találkozást”. Van „egy káros, gyógyíthatatlan szokása – kéretlen tanácsokat ad az embereknek, ami Angliában illetlenségnek számít, sőt teljességgel megengedhetetlen”. A szláv lélek számára viszont ez a másik iránti figyelem és segítőkészség jele. Hol máshol teljesedhetne ki eme remek képessége, mint ősei hazájában, Oroszthonban? „Őn, Nyikolaj Alekszandrovcics, arra született, hogy tanácsokat adjon az embereknek. Ez a legkritikább, a legdrágább tehetség. Ön kíváncsi az emberekre, képes egy pillanat alatt a másik ember helyébe képzelni magát. ... Nem kellene magának viszszaemennie Angliába! Angliában megsavanyodik, meg nincs is ott szükség magára meg a tehetségére” – mondják neki. Nick nem érti, hogyan tetszhet Oroszország Jurij Sevcsuknak, a DDT énekesének: „Oroszország ártalmas a testnek és a pszichének”, ám kétségeit kiféherített orosz üzletember pártfogója oszlatja el filozofikus magyarázatával: „A bolond az, aki mindenhol szerencsés, az okos embernek viszont meg kell értenie, hol a helye a világban. Az okos embernek meg kell értenie, hogy van olyan, hogy 'objektíven jobb' és 'szubjektíven jobb'. Ugyan ki vitatná, hogy objektíven Angliában jobb élni, mint Oroszországban? De épp magá-

nak, Nyikolaj Alekszandrovics Fandorinnak, szubjektíven itt jobb. És mondok magának ezzel kapcsolatban még egy fontos dolgot. Mindaz, ami objektív, hajítófát sem ér, csak az számít, ami szubjektív.”

Ezzel el is érkezünk az orosz gondolkodástörténet és Akunyin műveinek másik fontos témaköréhez, a Nyugat–Kelet problematikájához, az „Európa vagy Ázsia vagyunk” komplexusához. Ezt Sir Nick az alábbi gondolattal próbálja feloldani: „Ki mondta, hogy Oroszországot a jómódú Angliával kell összehasonlítani, mely száz vagy kétszáz évvel korábban tért át a tisztességes életre? Miért nem inkább Észak-Koreával vagy Csáddal?”

Az, hogy Nicholas történész, lehetőséget ad Akunyinnak arra, hogy másik kedvelt témájában, az időben való utazást, a „múltban való megmerítkezés” lehetőségét kínálja fel. „De hát hogy lehetne elhinni, hogy valaki örökre eltűnhet? Aki meghal, az egyszerűen csak láthatatlanná válik az élő számára” – tartja Sir Nick. „Őt a történelem nem úgy vonzotta, mint az a tudományág, melynek feladata az emberiség élettapasztalatának feldolgozása, hanem miként a visszavonhatatlanul elmúlt idő utáni szórakoztató, varázslatos hajsza.” Hát hajszában nincs hiány. Hősünk hol üldöző, hol üldözött, de mindvégig próbál szellemi, az időn átvélő kapcsolatban maradni nagy elődjével, Von Dorn kapitánnyal, hogy megtalálja nemcsak a cár könyvtárát, hanem a történelemnek azt a darabját, mely személyes érintettsége révén neki is mondanivalót tartogat. Ugyanezt a motívumot dolgozza fel Akunyin a *Temetői történetek*ben is. „Már egy ideje úgy érzem, hogy akik előttünk éltek, nem tűntek el. Ugyanott maradtak, ahol voltak, csak más idődimenzióban. Ugyanazokat az utcákat rójuk, csak láthatatlanok vagyunk egymás számára.” Nyikolaj is ugyanazokat az utcákat rója, amikor őse szellemével kapcsolatba lépve próbál tőle útmutatást kérni.

Bár Akunyin önmagát lektúr-írónak nevezte, ne higgyük el neki ezt a lekicsinylő meghatározást! Műveiben együtt van minden, ami egy szépirodalmi jellegű, minőségi bestsellerhez szükséges. Kiváló korrajzzal visz el bennünket a 17. századi Moszkva viskóiba és cári, bojári palotáiba, a 19. századi Hitrovkára (rettegett bűnöző negyed), a kelet-európai és ázsiai bürokrácia 200 év alatt mit sem változott labirintusaiba, az ezredforduló pörgős, kifehértett újorosz üzleti világába, s ismeretterjesztésként a 19. századi Japánba. Emberábrázolásai mintha nagy pannók lennének, de nem mozdulatlanul kifeszítve, hanem állandó mozgásban, hullámszerűen, az orosz lélekhez hasonlóan. A minőségi mai orosz nyelven megírt kitűnő történetekben állandóak az utalások az orosz irodalmi művekre, személyiségekre, kultúrára és közéletre. Akunyinnak sokan felvetették (néhányan fel is rótták) azt, hogy műveit és szereplőit áthatják a klasszikus orosz irodalomból táplálkozó áthallások. Ő ezt nem is cáfolja. A „Magyar Narancs”-nak adott interjújában egyenesen visszakérdez: ha élményeinek a 90%-át olvasmányjaiból szerezte, nem természetesek-e az ilyen áthallások? Akunyin éppen ezért szórakoztató minden olvasója számára. Az, aki az orosz irodalmi (és közéleti) hagyományban jártas, saját élményeire ismerhet rá, más pedig egyszerűen csak élvezhet néhány nagyon jó könyvet.

Bár írói álneve japánul azt jelenti „gonosz lélek”, minden művéből érződik a főhős(ök) szeretete, és az Oroszország iránti, sokszor megmagyarázhatatlan rajongás: ez az, ami – legtöbbször egy nőben megtestesülve – nem engedi az országból távozni sem Von Dornt, sem Sir Nicket. Mint ahogy Akunyin regényei sem engedik letenni magukat, ha már egyszer kézbe vettük őket.

A könyvek mindig valamilyen váratlan csattanóval és egy kis keserű mellékízzel zárulnak. „Valami mindig elvész útközben” – nyilatkozta Akunyin néhány éve. S bár ő ezt a regényei tartalmi részére értette, ugyanez elmondható azok végkifejletéről is: kerek, egész történetek, melyben a rosszfiúk elnyerik büntetésüket, a jók méltó jutalmukat, ám hiányzik valami kis apróság a teljes boldogsághoz. S hogy meggyőződjünk arról, ez a megállapítás *A cár könyvtárára* is igaz-e, nincs más teendőnk, mint hogy átírjuk egy kissé azt, amit Von Dorn kapitány hagyott útmutatóul ükükunokájának: „told félre ezt az ajánlót és ... olvass !”

SZERGEJ VOLKOV: BALERINA